

הפרטה ואפליה

מגזרות בחינוך החרדי

מיכל צ'רנוביצקי

המגזר החרדי עומד במרכז הביקורת של שר האוצר ושר החינוך, אך הנושא היחיד שהם מציבים על סדר היום הוא לימודי ליבה. בינתיים, החינוך החרדי מתאפיין באפליה בקבלה למוסדות, חוסר פיקוח ורמת הכשרה נמוכה של מורים, וכמובן שהמערכת כולה חיצונית לחינוך הממלכתי. האם דווקא כעת יש הזדמנות להקים מערכת חינוך חרדית ממלכתית?

צילום: Dwaine Cushing

לפני חקיקת חוק חינוך ממלכתי ב-1953 היתה נהוגה ביישוב היהודי בארץ ישראל, ולאחר מכן במדינת ישראל, שיטת הזרמים בחינוך. מוסדות החינוך היו מחולקים על בסיס אידאולוגי-מפלגתי לארבעה זרמים: הזרם הכללי של הציונים הכלליים, זרם העובדים של ההסתדרות ותנועת העבודה, זרם המזרחי של תנועת המזרחי והפועל המזרחי והזרם של אגודת ישראל. ב-1953, לאחר דיון ציבורי ופוליטי שהתנהל מאז הקמת המדינה, נחקק חוק חינוך ממלכתי שביטל את הזרמים בחינוך. הרעיון הראשוני היה לאחד את כל הזרמים למערכת חינוך אחת שתהיה בבעלות המדינה ותנוהל על ידי המדינה באמצעות משרד החינוך, אולם לבסוף נותרה חלוקה לחינוך ממלכתי וחינוך ממלכתי דתי. <<<

מיכל צ'רנוביצקי היא עובדת היי טק, מלווה אזורית של איגוד מטפלות המשפחתונים בכוח לעובדים, פעילה חברתית ופוליטית בתוך ומחוץ למגזר החרדי ומתגוררת באלעד; אימא לשלושה בנים שלומדים בתלמוד תורה חרדי מוכר שאינו רשמי, וממובילות המאבק להקמת מערכת חינוך ממלכתית חרדית. /// mzerno@gmail.com

צילום: משה חילנר / לע"מ

מוכרים שאינם רשמיים ומוסדות פטור, שמקבלים תקצוב חלקי ממשד החינוך. חשוב לציין שהכספים עוברים אליהם ממשד החינוך דרך החינוך העצמאי או רשת מעיין החינוך התורני למרות שהם בתי ספר שמנוהלים על ידי עמותות נפרדות. משנה לשנה מתרבים בתי הספר האלו, כך שאם בעבר רוב הבנים החרדים למדו במוסדות של החינוך העצמאי ורשת מעיין החינוך התורני, כיום רוב הבנים החרדיים בגילאי יסודי לומדים במוסדות עצמאיים. גם רוב התיכונים החדשים שמוקמים כיום לבנות מוקמים בנפרד ממערכת החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני, ולאחרונה אף החלו לקום בתי ספר יסודיים לבנות שלא במסגרת החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני. המגזרות בחינוך העצמאי לא מסתיימת בנייתוקו מהמערכת הממלכתית, היא ממשיכה לתוכו פנימה. בתחילה היתה הפרדה בעיקר בחינוך לבנים, כאשר הקהילות החסידיות הקימו תלמודי תורה ("חידררים") ושיבוט משלהם כדי לחנך את הילדים על בסיס ההלכה והמסורת הייחודיים לקהילה שלהם. בבתי הספר של החינוך העצמאי חרדים מכל

המזרחים נפרדו מהחרדים האשכנזים פוליטית הם רצו מערכת חינוך משלהם שתנוהל על ידם. בבתי ספר אלו גם מקיימים הלכה למעשה "החזרת עטרה ליושנה" כאשר הילדים מתפללים בנוסח ובניגון של בית אבא ולא נאלצים לאמץ אליהם את נוסח התפילה האשכנזי ואת המסורות ההלכתיות האשכנזיות, המקובלים במוסדות החינוך העצמאי. בבתי הספר של החינוך העצמאי ושל מעיין החינוך התורני לומדים לימודי ליבה מלאים ומקבלים תקצוב מלא פר תלמיד, כמו בחינוך הממלכתי, אולם מספר המפקחים קטן בהרבה מאשר במערכת החינוך הממלכתית ורמת ההכשרה הנדרשת מהצוות החינוכי קטנה יותר.

מגזרות בתוך המגזר

מאז הקמת החינוך העצמאי התקיימו גם בתי ספר חרדיים, בעיקר בתי ספר לבנים, שנוהלו על ידי עמותות נפרדות מהחינוך העצמאי, חלקם כבתי ספר פרטיים לחלוטין, שאינם מתוקצבים על ידי משרד החינוך, וחלקם כמוסדות

בתי הספר החרדיים נשארו בחוץ, בהתאם לדרישת אגודת ישראל. מאז ועד היום בתי הספר החרדיים מתנהלים מחוץ למערכת החינוך הממלכתית בלא פיקוח שוטף של משרד החינוך. בתי הספר הם בבעלות ארגונים ועמותות פרטיות. הם נחלקים לבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים, המתנהלים בפיקוח חלקי של משרד החינוך, וממומנים באופן חלקי, ולמוסדות פטור, שמתנהלים בלא פיקוח שוטף של משרד החינוך וממומנים בשיעור נמוך מהמוסדות המוכרים שאינם רשמיים. הארגון המרכזי שמקים ומנהל את בתי הספר החרדיים הוא "החינוך העצמאי". הוא מנוהל על ידי אגודת ישראל ודגל התורה וכולל כמעט את כל בתי הספר היסודיים לבנות (בית יעקב), חלק מבתי הספר היסודיים לבנים (תלמודי התורה) ואת התיכונים הוותיקים לנערות.

בשנת 1984 הקימה ש"ס את רשת מעיין החינוך התורני, שבהמשך הוכרה כזרם נוסף בחינוך ומעמדה הושווה לזה של החינוך העצמאי. רשת זו כוללת בתי ספר יסודיים ותיכונים לבנות ותלמודי תורה לבנים ולומדים בה תלמידים ממשפחות חרדיות מזרחיות. הרשת הוקמה בעיקר בעקבות אפליה קשה בקבלת תלמידים ותלמידות ממוצא מזרחי לבתי הספר של החינוך העצמאי וגם בעקבות אפליית מזרחים בקבלה לעבודה במערכת החינוך הזו. מעבר לכך, בגלל שהחינוך העצמאי הוא מערכת חינוך של מפלגה, כשהחרדים

בבני ברק
קיימים היום
בית ספר (יסודי
ותיכון) של
חסידות גור,
בית ספר של
חסידות בעלז,
בית ספר של
חסידות וויז'ניץ
(בשני
האחרונים
לומדים
באידיש) ובית
ספר חסידי
כללי

מההורים, שמעדיפים שילדיהם ילמדו בחברה הומוגנית יותר מבחינה דתית או עדתית, להעדיף את המוסדות העצמאיים. קיים גם שיתוף אינטרסים בין משרד החינוך, החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני ומנהלי המוסדות העצמאיים: בבתי הספר של החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני משרד החינוך מתקצב כל ילד כמו בחינוך הרשמי. הרשתות צריכות לשלם את שכר הצוות החינוכי ואת כל שאר הוצאות בית הספר ומגבלות מאד בתשלומי ההורים שהן יכולות לגבות (חוק חינוך חנינם מתקיים שם יחסית במלואו). בהתאם לכך הרשתות מעדיפות, כמוכן, בתי ספר גדולים עם הרבה תלמידים בכיתות, כי זה חוסך עלויות. בהתחשב בעובדה שכל הכספים שמועברים לבתי הספר העצמאיים החרדיים ממשרד החינוך עוברים דרך הרשתות הרשמיות, הרי שהן מרוויחות גם מבתי הספר העצמאיים אך לא נאלצות להשקיע בהם, כך שהרשתות במידה רבה מעודדות את הקמתם. משרד החינוך ומשרד האוצר מעדיפים הקמה של בתי ספר עצמאיים על פני בתי ספר של הרשתות המרכזיות, כי הם מממנים כל תלמיד בתקצוב חלקי בלבד - 75% או 55% מעלות תלמיד בחינוך הרשמי, והם גם חוסכים בעלויות מבנים, מפקחים וכו'. עבור מקימי בתי הספר מדובר לרוב בעניין עסקי: מקימים עמותה, מקבלים תקצוב מסוים ממשרד החינוך, גובים תשלומי הורים גבוהים יחסית (כמה מאות שקלים לילד לחודש) ומגייסים תרומות. חוסכים בהוצאות על ידי כך שמשלמים משכורות נמוכות לצוות החינוכי (כולל מקרים של פיטורים מידי שנה וקבלה לעבודה מחדש כדי למנוע ותק) ונותנים לילדים ולהורים את המינימום הנדרש (ברוב מערכת החינוך החרדית אין כיתות מחשבים, אין מתקני ספורט, אין מעבדות, אין תכניות לימודים מיוחדות) מה שמקטין את ההוצאות. אבל לרוב יש יום לימודים עד ארוך (בכיתות הגבוהות לומדים עד הערב) וחודש לימודים נוסף בקיץ. כל זה מאפשר להנהלה רווחים יפים. שיתוף האינטרסים בין משרד החינוך, מקימי הרשתות העצמאיות והממסד <<<

משפחות חרדיות שמעוניינות בחינוך דתי פחות אדוק ובלמודים כלליים ברמה גבוהה יותר פונות בהרבה מקרים להקמת בתי ספר עצמאיים משלהן

בבתי הספר מחזקת מאד את שימור הקהילות השונות, על מנהיגיהן ואורחות חייהן השונים, וגם עוזרת לשמור את הכסף, הנכסים, מקומות העבודה והכוח בתוך הקהילה. בהתחשב בכך שגם בתי הכנסת נפרדים לכל קהילה ושבמקומות רבים גם החלוקה לשכונות מגורים היא לפי קהילות, נוצר מצב בו חרדים רבים מעבירים את כל שנות ילדותם ונעוריהם סגורים בתוך קהילה מופרדת, עם מנהגים משלה, לבוש משלה וערכים משלה, כשאינן להם כמעט הזדמנויות לפגוש בצורות חיים אחרות.

חשוב לציין שלא קיימת הפרדה בבתי הספר על רקע כלכלי. ההפרדה היחידה שנוצרה היא על רקע דתי, קהילתי ועדתי. אין קיוסקים בתוך בתי הספר, מונהגת תלבושת אחידה והחינוך הוא לצניעות והסתפקות במועט, כך שהבדלים המשמעותיים מאד מבחינה כלכלית בין הילדות והנערות באותה כיתה כמעט ולא באים לידי ביטוי ביום יום הבית ספרי.

חינוך חרדי מופרט

אם גם החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני מאפשרים הקמת בתי ספר נפרדים לכל קהילה, מדוע קמים בתי ספר מחוץ לרשתות החינוך האלו?

בבתי הספר של החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני יש לימודי ליבה מלאים, תכני לימוד קבועים וכו'. בבתי הספר העצמאיים אפשר לבחור מה ללמד ומה לא מתוך לימודי הליבה וכך לקיים תכנית לימודים קרובה יותר ללימודים על טהרת הקודש - עם כמה שפחות לימודי חול. מצד שני, משפחות חרדיות שמעוניינות בחינוך דתי פחות אדוק דווקא, ובלמודים כלליים ברמה גבוהה יותר, בהרבה מקרים לא מוצאות מענה בבתי הספר בחינוך העצמאי ובמעייני החינוך התורני ופונות להקמת בתי ספר עצמאיים משלהן.

בתי הספר של החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני גם מחויבים יותר לעקרונות של אי אפליה בקבלת תלמידים מבתי הספר העצמאיים, מה שמושך חלק

הקהילות - חסידים, ליטאים וספרדים - למדו ביחד. בית הספר הראשון לבנות שהוקם לקהילה ספציפית היה של חסידות גור. חסידות גור היא אחת משלוש החסידויות הגדולות בישראל והחזקה שבהן הן מבחינה כלכלית והן מבחינה פוליטית. בחסידות גור מקובלת מסורת מחמירה וכמעט נזירית בין איש לאשתו, מה שגרם לבנותיה, שלמדו במוסדות החינוך ביחד עם בנות חרדיות מקהילות אחרות ולמדו שאפשר גם אחרת, לסרב להתחתן עם בחורים מהקהילה ולהעדיף בחורים מקהילות אחרות על פניהם. אנשי החסידות, שהיה להם כוח רב במערכת החינוך העצמאי, החלו לפתוח בתי ספר יסודיים ותיכונים המיועדים לבנות גור, שבהם מחנכים למסורת המיוחדת של גור, כדי לשמר את הקהילה. מאחר והחינוך העצמאי מתנהל במסגרת החינוך המוכר שאינו רשמי, לא היתה להם בעיה לפתוח את בתי הספר הייחודיים האלה.

קהילות אחרות ראו כי טוב והחליטו לאמץ את הרעיון לעצמן. בבני ברק, לדוגמה, קיימים היום בית ספר (יסודי ותיכון) של חסידות גור, בית ספר של חסידות בעלז, בית ספר של חסידות וויז'ניץ (בשני האחרונים לומדים באידיש) ובית ספר חסידי כללי. לבתי הספר הוותיקים האזוריים, שהכילו בתחילה את כל התלמידות, הגיעו בשלב מאוחר יותר בעיקר בנות ליטאיות ובנות ספרדיות. כיום, לאחר שהוקמו בתי הספר של מעייני החינוך התורני, לומדים בהם בעיקר בנות אשכנזיות ליטאיות, למרות שמבחינה רשמית הם עדיין מתפקדים כבתי ספר אזוריים שאמורים לקבל כל ילדה שרוצה ללמוד בהם. צריך להבין שהקהילה החרדית האשכנזית בארץ ובחול היא בעצם אוסף של קהילות שהקימו מוסדות פוליטיים משותפים. מרכז הקהילה הוא הרב שסביבו התגבשה חצר וקבוצת חסידים או תלמידים. וכל קהילה משמרת מנהגים דתיים משלה. ישנן קהילות חזקות יותר, הן מבחינה מספרית, והן מבחינה כלכלית, וכוחן במוסדות המשותפים הוא בהתאם. ההפרדה

<<< החרדי מביא לכך שברבות מהערים והשכונות החרדיות החדשות בכלל לא נפתחים בתי ספר לבנים של החינוך העצמאי ולפעמים גם לא בתי ספר של מעיין החינוך התורני וכל בתי הספר לבנים הם של עמותות עצמאיות. ההורים בדרך כלל לא מודעים למחיר שהם משלמים על כך: תשלומי הורים גבוהים יותר, רמת פיקוח ירודה וצוות חינוכי בעל הכשרה נמוכה. מעבר לכל זה, ישנה בעייתיות בכך שאין גורם מעל ההנהלה שאפשר לפנות אליו אם מתעוררות בעיות.

לקראת חינוך ממלכתי חרדי?

בשבועות האחרונים חלה התפתחות חיובית בנושא מוסדות החינוך החרדי. אחד הסעיפים בהצעת התקציב הנוכחית משווה את תקצוב המוסדות של החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני לתקצוב שאר המוסדות המוכרים שאינם רשמיים. כלומר, הוא יורד מתקצוב מלא לתלמיד, השווה לעלות התלמיד בחינוך הממלכתי, ל-75% מעלות תלמיד בחינוך הממלכתי. חברי הכנסת החרדיים עצרו את הקיצוץ הזה באופן מידי, באמצעות הבהרה לשר החינוך ושר האוצר שהקיצוץ הזה לא יעמוד במבחן החוק, מאחר וכל זמן שאין

מערכת חינוך ממלכתית חרדית האפשרות היחידה לתלמיד חרדי ליהנות מחוק החינוך הינם באופן מלא היא בתי הספר של החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני, ובדיוק משום כך הושווה תקצוב המוסדות האלה לתקצוב המוסדות הממלכתיים מלכתחילה. הקיצוץ נמחק מהתקציב ונדחה עד שתוקם אלטרנטיבה ממלכתית חרדית, ומשרד החינוך החל באופן מידי לבדוק אפשרויות להקמת מערכת חינוך ממלכתית חרדית תוך שיתוף פעולה עם גורמים חרדיים. בפני משרד החינוך עומדות שתי אפשרויות: להקים בתי ספר חדשים ממלכתיים בריכוזים החרדיים או להלאים בתי הספר של החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני. אין ספק שהמהלך ייתקל בהתנגדות חזקה מצד הממסד החרדי. ההתנגדות להתערבות של המדינה החילונית בחינוך הילדים היא אבן יסוד מרכזית באידאולוגיה החרדית והיא זו שמנעה בומנו את הכללת מוסדות החינוך החרדיים במערכת הממלכתית. מסיבה זו מערכת החינוך החרדית הממלכתית תצטרך להעניק אוטונומיה מסוימת

**עבור מקימי
בתי הספר
מדובר לרוב
בעניין עסקי:
מקימים
עמותה,
מקבלים
תקצוב ממשרד
החינוך, גובים
תשלומי הורים
גבוהים יחסית,
מגייסים
תרומות
ומשלמים
משכורות
נמוכות לצוות
החינוכי**

לציבור החרדי בניהול בתי הספר האלה, כפי שמקובל בחלק ממוסדות החינוך הממלכתיים דתיים. מדובר פה, כמובן, גם בויתור על כוח כלכלי ועמדת השפעה הן של גורמים בתוך החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני והן של המפלגות החרדיות - יהדות התורה ו"ש"ס - שהקימו את החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני ויאצלו לאבד את אחד ממוקדי הכוח וההשפעה המרכזיים שלהם.

אני מאמינה שישאל העכשווית, שזנחה את חלום כור ההיתוך ויש בה נכונות רבה יותר להכיל מגזרים שונים ותרבויות שונות כפי שהם, תוכל לעשות את מה שהיה אולי בלתי אפשרי ב-1953, ולהכליל את מערכת החינוך החרדית בתוך מערכת החינוך הממלכתית-ציבורית. מעבר לגבולות יחסי המדינה והמגזר החרדי, זה עשוי להיות צעד ראשון בעצירת הפרטת החינוך הציבורי. מעניין עד כמה שר האוצר ושר החינוך, שבמערכת החינוך הלא חרדית דווקא תמכו עד היום במוסדות החינוך המוכר שאינם רשמי, אכן יתאמצו על מנת למנוע את הקמתם של בתי ספר נוספים כאלה, ויפעלו להלאים חלק מהם, על אף האופי נוגד הפרטה של המהלך. ימים יגידו האם הרצון לקחת אחריות על המגזר החרדי ולשלב אותו יגבר על האידאולוגיה הכלכלית הניאו-ליברלית של קובעי המדיניות. ///

צילום: זולטן קלוגר / לע"מ